

Naar het eerlijke verhaal over ons pensioenstelsel

Lezing gehouden door Theodor Kockelkoren, bestuurder van de AFM, op 19 juni 2014 bij het 'Houdbaarheid op de helling' congres georganiseerd door IPNederland.

1. Ik wil u hartelijk danken voor de gelegenheid om met u van gedachten te wisselen. We bevinden ons op een bijzonder kruispunt. U als pensioensector organiseert een bijeenkomst met als titel 'Houdbaarheid op de helling'. U entameert een fundamentele discussie. De staatssecretaris heeft u daartoe nog eens ondersteund met haar initiatief tot een nationaal pensioen debat. Zij sprak daarbij haar wens uit dat meer mensen mee zullen doen dan de mensen die er verstand van hebben, u dus. Zoals zij het formuleerde: "Ook mensen die minder verstand hebben van pensioen dan u, maar wel mee moeten kunnen praten. Omdat het over hun pensioen gaat." Zij legt daarbij de ambitie hoog – en ik wil haar van harte ondersteunen. De toekomst van ons pensioenstelsel ligt uiteindelijk in de handen van iedereen. Het is immers van iedereen.
2. Meestal staat mijn collega Harman Korte u te woord. Dat maakt voor ons verhaal echter niet uit: de AFM staat voor een eerlijk en transparant financieel stelsel. Ons pensioenstelsel is daar een belangrijk onderdeel van.
3. De staatssecretaris gaf recent aan dat vertrouwen het sleutelwoord is als het om ons pensioen gaat. Dat vertrouwen is de afgelopen jaren flink op de proef gesteld. De ontwikkelingen en stress in het financiële stelsel heeft iedereen gezien en zelf ook gevoeld. Daarnaast speelt in toenemende mate op dat mensen 'het verhaal over ons pensioen' ofwel niet begrijpen ofwel niet vertrouwen. Het beeld dat wat er verteld wordt over het pensioen ook wel zal kloppen is helaas gebarsten. Alleen al hierom is het belangrijk het eerlijke verhaal over ons pensioen goed te vertellen, zodat het ook overkomt.
4. De staatssecretaris geeft voorts aan dat het belangrijk is om met elkaar de schouders eronder te zetten en zoals ze het zegt: "we moeten ook met elkaar aan de slag om

het pensioenstelsel aan te passen aan de eisen en de wensen van deze tijd en de toekomst". Ook dit is een hoge ambitie. We leven in tijden van ongekende veranderingen. Het tijdsbestendig aanpassen van een stelsel dat bij uitstek een perspectief heeft dat ver voorbij het kenbare gaat in deze fluïde tijd, is geen kleine uitdaging.

5. Om deze uitdaging goed aan te gaan is een nationaal pensioen debat een essentiële stap. Om een nationaal pensioen debat goed te voeren is de eerste cruciale stap dat alle deelnemers, ook de minder pensioen deskundigen dan u, voldoende kennis hebben omtrent de werking en essentiële kenmerken van ons huidige pensioen stelsel. De ingewikkelde techniek die aan deze werking en essentiële kenmerken ten grondslag ligt hoeft gelukkig niet iedereen te begrijpen. Echter, de uitdaging is groot genoeg om een breder publiek te betrekken bij hoe ons huidig stelsel nu uitpakt en wat we ervan mogen verwachten in de toekomst. Om deze uitdaging aan te gaan is het eerlijke verhaal over ons pensioen noodzakelijk.
6. Ik begin om een aantal belangrijke elementen, dat noodzakelijk is voor het eerlijke verhaal langs te lopen. Aan het eind sta ik dan stil bij de discussie omtrent het gewenste toekomstige stelsel.

'Defined benefit' langzaam aan een mythe?

7. Als we het over ons pensioenstelsel hebben, spreken velen over het 'defined benefit' stelsel. Deze term zet mensen in toenemende mate op het verkeerde been. De term suggereert dat mensen gegarandeerd of in elk geval met grote zekerheid een vooraf gedefinieerd bedrag per maand krijgen. Deze suggestie houdt steeds minder stand.
8. Waar voorheen de werkgever met extra bijstortingen en/of hogere premieafdrachten tegenvallers kon opvangen, is dit vandaag voor steeds meer werkgevers niet meer op te brengen. Dit is deels het gevolg van de sterke concurrentie wereldwijd, die maakt dat steeds minder ondernemingen zich dit kunnen veroorloven. Het is deels ook het gevolg van de leeftijd van pensioenfondsen en demografische ontwikkelingen: de pensioenvermogens zijn relatief groot ten opzichte van de premieafdrachten en het

aantal werkenden ten opzichte van het aantal gepensioneerden en slapers neemt af. Daarnaast zijn de onderliggende risico's zoals lang leven, inflatie en marktrisico's eenvoudigweg te groot.

9. Voor de uitlegbaarheid van ons pensioen is dit geen goed nieuws. Mensen hebben al veel moeite om over te schakelen van '70% van het laatst verdiende loon', naar '70% van het gemiddelde verdiende loon', maar ook dat is een misplaatste intuïtie. De realiteit is dat de kans aanzienlijk is dat het pensioen lager uitvalt dan deze nieuwe referentie.
10. Is het erg dat onze tweede pijler pensioenen straks lager is dan 70% van het gemiddelde verdiende loon? Nee, dat hoeft niet persé erg te zijn. We moeten ons realiseren dat een 70% pensioen vanaf 65 en later 67 in internationale verhoudingen een bijzonder riant pensioen is. Minder hoeft niet meteen het eind van de wereld in te houden. Cruciaal is wel dat mensen eerlijk en simpel het verhaal te horen krijgen. Zo weten ze vroeg genoeg waar ze zich op moeten instellen. Zo nodig kunnen ze hun maatregelen nemen.
11. Het is wel erg dat de huidige wijze van informatie verstrekking, die vooral via het UPO verloopt, mensen niet ondersteunt: het geeft onvoldoende overzicht, inzicht en activeert daardoor onvoldoende. Kortom: mensen horen niet het eerlijke verhaal. Gelukkig worden daar wel verbeteringen in aangebracht, echter deze verbeteringen zullen pas over een paar jaar realiteit zijn. Tegelijkertijd willen we nu met een brede groep Nederland een pensioendebat voeren. Kortom, ten behoeve van het nationale debat moeten we nu al aan de bak en het eerlijke verhaal eenvoudig vertellen.
12. Belangrijk voor het nationale debat is dat we duidelijk maken dat ons huidige stelsel al in belangrijke mate risico's bij de deelnemers legt. En dat het heel wel mogelijk is dat in toenemende mate de risico's bij de deelnemer komen te liggen, omdat de sponsors de risico's nog maar beperkt kunnen dragen. Zo bezien is het stelsel niet langer gebaseerd op de grondtoon dat de uitkeringen vast liggen. Het stelsel wordt in feite gaandeweg gegrondvest op het principe dat de bijdragen vastliggen – niet persé

omdat het zo ontworpen is, maar omdat het zo uitpakt. Immers als alle risico's de facto bij de deelnemers liggen mag je in feite niet langer spreken over defined benefit.

Een eerlijker 'defined benefit' verhaal

13. Echter, ook als we de sluipende ontwikkelingen die van ons 'defined benefit' stelsel in feite een 'defined contribution' stelsel maken, nog even zonnig negeren, bestaan er belangrijke aandachtspunten in de communicatie. Die zitten in twee belangrijke vragen:

- 1) gegeven het huidige stelsel, wat mag ik later verwachten qua pensioen?;
- 2) hoe vergelijkt mijn pensioen zich tot die van iemand anders in een vergelijkbare situatie, m.a.w. hoe eerlijk is het stelsel naar een ieder?

Welk pensioen mag ik verwachten?

14. We praten nu over percentages van ons loon per jaar die we als benefit opgebouwd hebben. We praten over de dekkingsgraad die iets moet zeggen of deze benefit ook daadwerkelijk in zicht is. Op zich al lastig om te begrijpen. Het is echter ook lastig om goed te krijgen. Immers, die dekkingsgraad is gebaseerd op renteverwachtingen, inflatieverwachtingen, rendementsveronderstellingen en een inschatting van de lang leven risico's. En welke verwachtingen moet je nemen?

15. Over die renteverwachtingen is veel te doen geweest. De Commissie Parameters heeft ernaar gekeken en aanbevelingen gedaan voor uniform toe te passen parameters. In geval van de renteverwachtingen adviseert de commissie de Ultimate Forward Rate. Het blijft een verwachting, die ongetwijfeld weer achterhaald zal zijn na enige tijd. Het onderstreept dat we niet alleen naar de verwachtingen moeten kijken, maar ook naar de onzekerheidsmarge daaromheen. Ook daarover heeft de commissie aanbevelingen gedaan.

16. Op vergelijkbare wijze heeft de commissie naar de rendementsverwachtingen gekeken. Ten opzichte van de nu gebruikte parameters zijn de door de commissie

aanbevolen parameters conservatiever, ik zou ook zeggen reëler. Ook zijn aanbevelingen gedaan hoe rekening gehouden moet worden met pessimistische scenario's. Er is ook rekening gehouden met de kosten die nodig zijn om te beleggen. Want de nu gebruikte bruto rendementspercentages zijn niet maatgevend. Daar moeten nog de nodige kosten vanaf. Het netto percentage is bepalend. Grote aandacht voor kosten is daarom belangrijk.

17. Uit onderzoek door meerdere partijen, zowel AFM als DNB hebben hierover gerapporteerd, is gebleken dat er forse verschillen zijn in de kosten tussen pensioenfondsen, ook binnen dezelfde grootte klassen. Ook zijn er schaalvoordelen te behalen voor de kleinere pensioenfondsen. Zo zijn de administratiekosten van de kleinste pensioenfondsen gemiddeld twaalf keer zo hoog als van de grootste pensioenfondsen. Hoe dit eruit ziet bij de kosten van vermogensbeheer was tot voor kort niet te zeggen, omdat de rapportages onvolledig waren. Er zijn stappen gezet in het transparant maken van deze kosten, maar we zijn er nog niet.
18. Gevolg daarvan is dat de totale kosten van pensioenfondsen nog steeds moeilijk exact te achterhalen zijn. Dit terwijl de totale kosten sterk variëren: van ruwweg 50 tot voorbij 250 bp. Zelfs een groot fonds als ABP genereert ruwweg 75 à 100 bp aan totale kosten. Bij een verwacht bruto rendement van 7%, betekent dit een netto – zeg daadwerkelijk – rendement van 6 tot 6,25%. Deze kosten zijn relevant, nogmaals omdat de eenvoudigweg niet meer aan de premieknop gedraaid kan worden. Hogere kosten werken dus door naar lagere pensioenen.
19. Het derde belangrijke risico is het lang leven risico. Over dit risico heeft de Commissie parameters zich niet gebogen. Dat betekent dat pensioenfondsen net als nu in feite met één verwacht scenario rekening houden. En dat zij dus geen rekening houden in hun berekeningen met een pessimistisch scenario (voor pensioenfondsen – voor mensen betekent een dergelijk scenario immers dat ze naar verwachting langer zullen leven). Dat is een gemis, waar naar ik heb begrepen het actuariële genootschap mee aan de gang is gegaan.

20. Samenvattend: het is belangrijk voor het nationale pensioen debat dat mensen inzicht krijgen in de omvang van de risico's in hun verwachte pensioen. De Commissie Parameters heeft daar belangrijk werk verricht. Dat zal ten behoeve van het nationale pensioen debat wel zichtbaar gemaakt moet worden. Het eerlijke verhaal is namelijk dat met de nieuwe conservatievere uitgangspunten het verwachte pensioen waarschijnlijk lager zal zijn dan tot op heden gepresenteerd. Daarnaast is het eerlijke verhaal ook dat er aanzienlijke risico's in dat verwachte pensioen zitten. Met andere woorden, er is een gerede kans dat het pensioen lager zal uitpakken en een kleine kans dat het fors lager zal uitpakken.

21. Tenslotte is eveneens bepalend voor de pensioenverwachtingen in welke mate tegenvallers opgevangen worden door de sponsor en in welke mate door de deelnemers zelf. Het nieuwe FTK biedt daar meer houvast voor, maar de definities laten discretie toe aan de pensioenfondsen. Hoe moet dit meegenomen worden in de berekeningen omtrent het te verwachte pensioen? Gaan we er stevast van uit dat sponsor en deelnemers uiteindelijk altijd de vereiste premies ophoesten? En hoe vaak zal in de toekomst de inflatie niet gecompenseerd gaan worden? Hoe vaak zal het kortingsmiddel nog ingezet gaan worden? Allemaal relevant om iets zinnigs te zeggen over het te verwachten pensioen en de onzekerheid daarin.

Eerlijke pensioenopbouw binnen het stelsel

22. Het tweede onderdeel van het eerlijke verhaal gaat over hoe het pensioenstelsel uitpakt voor verschillende mensen. Dit is een belangrijk onderdeel omdat de uitkomst van iedere euro inleg fors kan variëren tussen deelnemers binnen en tussen collectieven. Ik benoem een aantal elementen in het huidige stelsel waardoor deze, naar ons gevoel, onuitlegbare verschillen worden veroorzaakt. Laat ik eerst ingaan op de verschillen in uitkomsten voor deelnemers binnen eenzelfde collectief.

23. Allereerst zijn dit de effecten van de doorsneesystematiek, waarvoor mijn collega Harman Korte eerder aandacht heeft gevraagd. De doorsneesystematiek heeft tot gevolg dat jongeren een meer dan kostendeekkende premie betalen voor hun

pensioenopbouw en ouderen een minder dan kostendeekkende premie. Deze systematiek is uitlegbaar wanneer deelnemers gedurende hun loopbaan bij hetzelfde fonds pensioen blijven opbouwen, maar is minder goed uitlegbaar nu de arbeidsmarkt is veranderd en deelnemers vaker wisselen van baan (en dus van fonds), zzp'er worden of deeltijd gaan werken.

24. Daarnaast heeft de doorsneesystematiek tot gevolg dat deelnemers met een lage levensverwachting de deelnemers met een hoge levensverwachting subsidiëren: zij betalen immers allen hetzelfde percentage aan premie, terwijl degenen met een hoge levensverwachting hier langer van kunnen profiteren. Zo is bekend dat lager opgeleiden een lagere levensverwachting hebben dan hogeropgeleiden: iedere euro inleg zal dus voor een hogeropgeleide een relatief hogere uitkomst opleveren dan voor de lager opgeleide.
25. Het rapport van het CPB, met hierin ook scenario's voor het afschaffen van de doorsneesystematiek vormt een belangrijke stap als basis voor het nationale pensioen debat.
26. En dan de verschillen tussen collectieven onderling. Dit met als achtergrond dat deelnemers geen keuze hebben aan welk pensioenfonds en dus aan welk collectief zij deelnemen. Allereerst wil ik hierbij ingaan op de forse verschillen in de kwaliteit van pensioenregelingen. Over de grote kosten verschillen sprak ik al. Maar er zijn ook verschillen in de hoogte van de franchise, het opbouwpercentage, de indexatieregeling tijdens opbouw, het nabestaandenpensioen en de premiestaffel van premieregelingen. Die verschillen zijn relevant en kunnen leiden tot grote verschillen in uitkeringen tussen werknemers in voor het overige, gelijke omstandigheden.
27. Als tweede punt wil ik hierbij benoemen dat de samenstelling van het fonds uitmaakt voor de uitkomsten van de individuele deelnemer. Wanneer een jonge deelnemer deelneemt in een fonds met relatief oude deelnemers, zal het beleggingsbeleid voornamelijk gericht zijn op het veilig stellen van de rendementen van de oudere

deelnemers, zij zitten immers dichtbij de pensioengerechtigde leeftijd. Voor de jonge deelnemer is dit echter een nadeel: voor hen wordt er relatief te weinig risico genomen om te komen tot een voldoende hoge pensioenopbouw.

28. Samenvattend: Eerlijker zijn over pensioen betekent dus dat we onder ogen moeten zien dat we in het stelsel zoals het nu is, heel veel mensen dwingen een deel van hun loonruimte in te zetten voor pensioen, terwijl de uitkomst per ingelegde euro flink kan verschillen.

Naar een eerlijk en simpel pensioenstelsel

29. Onze inschatting is dat het eerlijke verhaal over ons huidige stelsel, mensen er nog meer van zal doordringen dat ons toekomstige stelsel vooral kostenefficiënt, nuttig, veilig en begrijpelijk dient te zijn.

30. Kostenefficiëntie is een belangrijk criterium, dat nog al eens verwaarloosd wordt. De nu voor veel fondsen gebruikelijke kostenniveaus (zo rond 100 bp) zijn relatief hoog. Ze hebben grote impact op de hoogte van onze toekomstige pensioenen. Dertig basispunten (0,3%) minder jaarlijkse kosten levert over de horizon waar we over spreken al snel een kwart extra pensioen op. Dus in plaats van 1000 euro per maand, 1250 euro per maand. En dan spreek ik niet over dat kleine deel van de pensioenfondsen waar bij grotere schaalgrootte en hogere efficiency kan leiden tot 100 basispunten minder jaarlijkse kosten. De kostenefficiëntie wordt voor een deel ook bepaald door de complexiteit van het huidige stelsel. Eenvoudiger systeem kan helpen de kosten substantieel te verlagen.

31. Welk stelsel we ook nemen, het zal in voldoende mate mensen de basis moeten bieden om verantwoord de oude dag door te komen. Het zal ook de ruimte moeten bieden voor mensen om desgewenst voor extra pensioen te willen gaan, om terecht te komen in een volstrekt onbezorgde oude dag.

32. Ook het nieuwe stelsel moet voldoende veilig zijn. Vanuit die optiek moet de ook lopende discussie over de keuzevrijheid van deelnemers goed gevoerd worden.

Wellicht ligt het niet voor de hand om de grote verplichtstelling, namelijk dat mensen deelnemen aan een regeling, te verlaten. Ervaring en wetenschappelijk onderzoek laat zien dat te veel mensen dan de neiging zullen hebben om pas laat in hun leven over hun pensioen te gaan nadenken.

33. De begrijpelijkheid van het stelsel is bijzonder belangrijk. Daarbij spelen twee factoren: ten eerste het begrijpen wat men van het pensioen mag verwachten en ten tweede begrijpen waarom het stelsel is zoals het is. Met andere woorden het stelsel moet uitlegbaar zijn. Een sterk vereenvoudigd stelsel kan de uitlegbaarheid vergroten en daarmee een belangrijke bijdrage leveren om het draagvlak in Nederland voor het stelsel te behouden. Daartoe is het eveneens belangrijk dat het toekomstige stelsel eerlijk is. Dat wil zeggen dat er die solidariteit in zit die op actieve steun van de deelnemers kan rekenen. In plaats van solidariteit waar de meeste deelnemers geen weet van hebben – in welk geval het wellicht beter is te spreken over kruissubsidiëring.
34. In de discussies die gaan komen is cruciaal dat we vanuit functionele eisen redeneren en niet vanuit dogma de huidige principes van het stelsel als onaantastbaar betitelen. Of het Nederlandse pensioen stelsel wellicht een DC stelsel zou kunnen zijn zou onderwerp van debat moeten zijn. Dan kan bekeken worden hoe het belangrijkste nadeel van de huidige DC regelingen, namelijk het grote overgangsrisico wanneer op pensioendatum een annuïteit aangekocht moet worden, aangepakt kan worden. Ook kunnen de voordelen van het huidige op DB gebaseerde systeem afgewogen worden tegenover de voordelen van een DC systeem.
35. Ik wens u, en al die minder pensioen deskundigen dan u, een vruchtbare dialoog tijdens het Nationale Pensioen Debat. Laten we ons realiseren dat dit debat niet in een paar maanden gevoerd zal kunnen worden, maar eerder een paar jaar zal duren. De kwaliteit van het debat is namelijk belangrijker dan de snelheid. We willen tenslotte niet iedere paar jaar een Nationaal Pensioen Debat moeten voeren.